

UMETNOSTNO BESEDILO IN UČENČEVA ČUSTVENA RECEPCIJA

Jože LIPNIK

Povzetek

Umetnostno besedilo nudi estetsko in čustveno recepcijo. Interpretacija takega besedila pa recepcijo razširja, pogloblja, spreminja. Pouk književnega dela pri maternem jeziku ima vse možnosti za kvalitetno interpretacijo umetnostnega besedila.

Strokovna (metodična, didaktična) literatura učiteljem pomaga, da lahko uspešno opravljajo svoje delo.

Učni načrti za slovenščino se v večji meri ukvarjajo z vsebinami književnega pouka, manj pa z interpretacijami, zato je v veliki meri odvisno od učitelja in učnih gradiv, kako kvaliteten bo pouk.

UMĚLECKY TEXT A CITLIVA REAKCE ŽAKA

Abstrakt

Umělecký text může působit na estetickou a emocionální složku žákovy osobnosti. Interpretace takového textu pak jeho vnímání rozširuje, prohlubuje a mění. Literární výchova jako součást jazykového vyučování (ve slovinštině i češtině) nabízí široké možnosti kvalitní interpretace uměleckého textu.

K úspěšné práci v této oblasti pomáhá učitelům také odborná a zejména didaktická literatura. Učební osnovy pro slovinštinu se ovšem více zaměřují na literární díla a autory, méně již na práci s textem.

Proto záleží především na učitelích a jejich výběru vhodného materiálu, jaká bude kvalita výuky v oblasti interpretace uměleckých textů.

LITERARY WORKS AND THE STUDENT'S EMOTIONAL RECEPTION

Abstract

Literature offers aesthetic and emotional reception. Interpreting such texts expands, deepens and changes reception. Teaching literary works in mother tongue courses has the potential for a quality interpretation of literary works.

Expert (methodical, didactic) literature helps teachers do their work successfully.

Curricula for Slovene are mostly concerned with which literary works are to be taught, and are not so much concerned with interpreting them. That is why the teacher and teaching materials define the quality of the teaching.

Vsako književno umetnostno besedilo lahko priključuje čustvene in estetske odzive. Ti so lahko pozitivni in/ali tudi negativni. To je v veliki meri odvisno od besedila samega in od sprejemnika, to je bralca ali poslušalca. Sprejemnik/receptor pa se razvija od malega

poslušalca, ki še ne zna brati, do odrasle osebnosti. Vmes pa so leta šolanja, v katerih se receptor razvija.

Ko učenec prehodi devet let osnovnega izobraževanja, ima razvite temeljne sposobnosti poslušanja, branja in interpretacije neumetnostnega in umetnostnega besedila. Do katere mere so te sposobnosti razvite, ugotavljajo učitelji slovenščine v prvih letnikih srednjih šol.

Čustvene reakcije ob umetnostnem besedilu so neposredno povezane z razumevanjem besedila, le-to pa je lahko zelo odvisno od prve recepcije in od celotne interpretacije. Pri tem delujejo močni medsebojni vplivi na relacijah učenec/dijak-besedilo, učenec-učitelj, učenec-učenec, učenec-medijsko sredstvo-učitelj, posameznik-skupina idr. Zato morajo biti pripravljeni za medsebojno delovanje tako učenci kot učitelji. V Rosandić-Lipnikovi Metodiki književne vzgoje je estetsko doživetje posebej izpostavljeno:

»Interpretacija zahteva, da obravnavamo tudi psihološko-spoznavni (gnoseološki) vidik. Pri obravnavi te problematike vključujemo ugotovitve sodobne estetike, ki se ukvarja s fenomenom estetskega doživljanja in estetskega spoznanja. Leposlovnemu delu, pa tudi delom z drugih umetnostnih področij, je lastno, da pobuja estetsko doživetje, doživetje lepote in ugodja. Estetsko doživljanje je kompleksen proces, v katerem se prepletajo in povezujejo emocionalni, fantazijski, asociativni in miselni tokovi. Doživljanje dela se uresničuje v nekoliko fazah:

- *neposredna percepcija dela (branje, poslušanje, gledanje-opazovanje);*
- *reagiranje na afektivni ravni (sproščanje čustev, asociacij in vizij);*
- *reagiranje na racionalni ravni.*

Pri oblikovanju estetskega doživetja ima posebej pomembno vlogo prejemnikova domišljija« (Rosandić 1991, 186).

Pouk književnega dela slovenščine ima vse možnosti za kvalitetno interpretacijo umetnostnega besedila. Vprašanje pa je, do katere mere so učenci sposobni slediti interpretaciji, razumeti besedilo in ob tem estetsko uživati ali ne in pozitivno ali negativno čustvovati. Še zahtevnejše vprašanje pa je, kako take reakcije učencev/dijakov spoznati, vrednoti in celo ocenjevati.

Eden izmed predlogov o ocenjevanju v Katalogu znanja jasno opredeljuje vsebine, ki jih naj učitelj ocenjuje. Estetskih in čustvenih elementov tu skoraj ni zaznati:

»Ustno: glasno branje, pogovor, govorni nastop, razumevanje, vrednotenje (z utemeljevanjem) motivno-tematskih oz. idejnih prvin posameznega besedila, prepoznavanje zvrstno-slogovnih značilnosti posameznega besedila oz. odlomka.

Pisno: vodena in samostojna interpretacija (znanje, razumevanje, razčlemba, razlaga, predstavitev dejstev in stališč, sinteza, vrednotenje) posameznega besedila ali odlomka z aktualizacijo teme; problemska predstavitev tematskega sklopa z aktualizacijo teme.«

Kataloga znanja za srednje šole se v vsebinskih zahtevah in v navodilih večinsko ukvarjata predvsem z znanjem, s poznavanjem učne snovi, torej literature, vendar pa tudi področju estetike in čustvovanja namenja precej pozornosti. Tako npr. Katalog znanja zahteva v splošnih ciljih::

»5. Pri poslušanju in branju umetnostnih besedil se oblikujejo v doživljajsko usmerjene bralce/-ke; razvijajo zmožnost branja književnih besedil (ta se kaže v govornih in pisnih ubeseditvah doživetja) in občutek, da je branje književnosti lahko vir estetskega užitka.«

Dodajmo k temu cilje pouka književnosti v triletnih poklicnih šolah in ugotovili bomo, da sta estetika in čustvovanje prisotna. Kako to vrednotiti in ocenjevati, pa je prepuščeno učitelju slovenščine.

»**CILJI** pouka književnosti v triletnih poklicnih šolah so prilagojeni zmožnostim in interesom dijakov/inj tovrstnih šol. Iz njih je vidno, da dijaki/-inje pri pouku književnosti

razvijajo tiste zmožnosti, ki jih mora imeti vsak posameznik ne glede na strokovno oziroma poklicno usmeritev, saj so sestavni del njegove osebnosti. Te zmožnosti so doživljanje, razumevanje in vrednotenje. Dijaki/-inje z branjem umetnostnih besedil razvijajo tudi kulturne in družbene vrednote in tako pridobivajo zavest, da so enakovreden del skupnosti, v kateri živijo.«

Funkcionalni cilji doživljanje (ki je lahko čustveno, torej čustvovanje) ob umetnostnih besedilih izpostavijo v tretji in četrti toki.

»3. Svoje doživljanje, razumevanje in vrednotenje prebranih ali slišanih besedil izražajo v pogovoru in govornem nastopu.

4. Svoje doživljanje, razumevanje in vrednotenje prebranih ali slišanih besedil izražajo v pisnih besedilih.«

Kako razvijati estetski čut, kako ugotavljati estetsko pozitivno ali negativno delovanje, na kakšen način zvedeti, kako in kaj učenci/dijaki čutijo in občutijo ob obravnavi umetnostnih besedil, je v polni meri prepuščeno učiteljem materinščine. In kako to oceniti? Gre za stvari, ki jih ni mogoče meriti s količino znanja. Gre za čustvene procese, ki se razvijajo ob sposobnosti interpretiranja in razumevanja umetnostnih besedil. Te sposobnosti lahko učitelj zaznava, spoznava skozi celoletni učno-vzgojni proces in ga ne more meriti z metri kake količine znanja. Ta spoznanja lahko učitelj le vkomponira v oceno celotnega znanja in sposobnosti dijaka/učenca.

Za dober pouk književnosti mora učitelj dobro poznati in uporabljati interpretacijski pouk. To poudarja vrsta strokovne literature, to poudarjajo Katalogi znanja oziroma učni načrti. V tej smeri usposabljuje fakultete svoje študente, o tem razpravljajo študijske skupine in seminarji. Izvajanje pouka pa je neposredna osebna sposobnost in odgovornost vsakega učitelja.

Pouk književnosti je tako kot druge vrste pouka **učno-vzgojni proces**. Vzgojni del tega procesa pripravlja učenca na čustvene reakcije in v končni fazi na željo po branju. Človeka ne moreš naučiti, da bi užival ob lepem, da bi sejezil ali celo zgražal nad grdim. Lahko poučimo o lepem in nelepem, čustvena reakcija ob tem pa je stvar vsakega posameznika in se je ne da ukazati ali preprečiti. Toda učitelj je tisti, ki lahko ob obravnavi umetnostnih besedil zaznava čustvene reakcije otrok, jih spodbuja ali umirja, v končni fazi pa jih lahko vkomponira v oceno. Seveda pa je nekatere stvari nujno potrebno razumeti. Npr. razumeti je potrebno poanto kake smešnice. Če je ne razumeš, potem zate ni smešnica.

Razumevanje in čustvovanje sta včasih zelo tesno povezani in dober učitelj oboje uspešno združuje. Torej: šolska ocena učenca/dijaka naj bo seštevek učenčevega znanja in njegovega čustvenega reagiranja ob tem znanju.

Temeljna poanta vzgojnega dela učno-vzgojnega procesa pri pouka književnosti naj bo: vzljubiti knjigo in branje.

Literatura

Lipnik, Jože (1978): Kako preiti od interpretacijskega branja proznega besedila k interpretaciji. *Jezik in slovstvo*. 23(7/8). 329–334.

Lipnik, Jože (1998): Tvoriva komunikacija o literarnom diele. *Slovensky jazyk a literatura v škole*, 3-4/97/98. Bratislava.

Lipnik, Jože (1985/86): Nekateri primeri in problemi interpretacije in sinteze umetnostnega besedila v osnovni šoli. *Jezik in slovstvo*. 31(8). 290–295.

Lipnik, Jože (1987): Otroci živijo s knjigo. *Jezik in slovstvo*. (7–8). 244–248.

Lipnik, Jože (1992): *Metoda branja in dela z besedilom v osnovni šoli*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Lipnik, Jože (1999): Mladinska dela ter učiteljeva učna in vzgojna vloga. V *Perspektive v mladinski književnosti*. Simpozijsko gradivo: Simpozij ob 50-letnici Mariborske knjižnice. Maribor: Mariborska knjižnica, Otrok in knjiga.

Rosandić, D. (1976): *Književnost u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.

Rosandić, Dragutin (1991): *Metodika književne vzgoje*. Prevod in priredba Jože Lipnik. Maribor: Obzorja.

Rosandić, Dragutin (1993): *Novi metodički obzori: prinosi metodici hrvatskoga jezika i književnosti*. Zagreb: Školske novine.